

Insecten achter het behang

Kunst is beleving. Het ondergaan van zorg is dat ook. Kunst kan een belangrijke toegevoegde waarde hebben op die beleving. Daarom is kunst in ziekenhuizen en andere zorginstellingen belangrijk. Dit artikel laat aan de hand van voorbeelden zien dat steeds meer zorgaanbieders kunstenaars de opdracht geven om hun instelling te verrijken met bijzonder werk. door Astrid van Mierlo

Kunst en de zorgsector weten elkaar steeds meer te vinden. Het is allang geen ongewone combinatie meer. De gemene deler is aandacht. De zorgsector heeft aandacht voor de mensen als patiënt. De kunstenaar heeft aandacht voor de mens omdat hij of zij anderen iets wil laten beleven, iets wil laten zien, op een andere manier.

Bij de vraag hoe mensen een ziekenhuis of een zorginstelling beleven, kan iedereen zich wel een antwoord voorstellen. Bijna iedereen die een ziekenhuis of een verzorgingshuis binnengaat, ervaart hierbij een directe aanspraak op zijn eigen gevoel. Of men nu komt als patiënt, bezoeker of begeleider, iedereen ervaart hier een vorm van

kwetsbaarheid, een beleving van wat er werkelijk toe doet.

Dat is voor de zorgondernemer van vandaag een belangrijk gegeven. Een ziekenhuis of verzorgingshuis levert allang niet meer alleen goede zorg in medische zin. Men beseft steeds meer dat een positieve beleving óók een bijdrage is aan de kwaliteit van de zorg. Daarom wordt de communicatie met patiënten verbeterd en is er meer aandacht voor de ervaring die zij hebben wanneer zij zorg ondergaan. Je ziet dus dat er steeds meer aandacht komt voor beleving van de zorg.

Dat kunst daar in toenemende mate een rol in speelt is niet verwonderlijk. Juist kunstenaars en

vormgevers kunnen deze beleving goed tastbaar maken en positief beïnvloeden. Een kunstenaar ziet en werkt met deze beleving door die te vertalen naar iets anders. Het draait allemaal om verleiden en afleiden. Kunst doet dat. En dat schept een enorme toegevoegde waarde in de beleving van zorginstellingen. Kunst is een waardebepaling. Om dat idee te illustreren, volgen hierna vijf voorbeelden van kunstprojecten in zorginstellingen waarbij heel bewust is gekozen voor het positief beïnvloeden van die beleving.

Healing environments

Kunst in ziekenhuizen en andere zorginstellingen sluit goed aan bij de ontwikkeling van zogenoemde "healing environments" waar patiënten zich meer thuis voelen, minder stress ervaren en soms ook sneller genezen. De uitstraling en inrichting van het Martini Ziekenhuis in Groningen is een goed voorbeeld. Kunstenaar Peter Struycken ontwierp voor het Martini Ziekenhuis een kleurenpalet van zevenenveertig kleuren. Fiona de Vos onderzocht in hoeverre het nieuwe Martini Ziekenhuis een "healing environment" is geworden. De Vos is in de Verenigde Staten opgeleid als omgevingspsychologe en deed promotieonderzoek naar dit concept voor kindziekenhuizen. Daaruit ontwikkelde zij een speciaal model waarmee de behoeften van patiënten, ouders én medische staf in kaart kunnen worden gebracht. "Vaak zijn de eindgebruikers, met name de patiënten, niet vertegenwoordigd in de ontwerpfase van een gebouw," zegt De Vos. "Dat is wel belangrijk, omdat je je altijd af moet vragen voor wie het gebouw als omgeving er straks toe doet. Als het gebouw en de gebruiker op elkaar aansluiten, geeft dat rust en minder stress."

Concreet gaat het bij "healing environments" om aspecten als de looproutes in het gebouw, veiligheid, efficiency, daglicht en de wijze waarop de ruimten worden ervaren in het gebruik. Kunst en vormgeving zijn volgens De Vos onmiskenbaar als instrument om de beleving van mensen positief te beïnvloeden.

Afbeelding wachtruimte Spaarne Ziekenhuis (Kaptein/Roodnat)
Fotograaf: Mirjam Bakker

Insecten achter het behang: wacht-ruimtes in het Spaarne Ziekenhuis

Wachten in een ziekenhuis gaat vaak gepaard met angst en zenuwachtigheid. Ontwerpers Marleen Kaptein en Stijn Roodnat voelden dat haarfijn aan. Uitgangspunt voor de opdracht die zij kregen van het Spaarne Ziekenhuis in Hoofddorp was het veraangename van de wachttijd. Kaptein en Roodnat legden in hun ontwerp de associatie met het verblijven in een park. De

banken in de 42 wachtruimten gaven zij vorm als parkbanken, maar dan bekleed met zachte stof. De wanden zijn behangen met boom- en blad-motieven. Achter het behang beweegt af en toe een insect of een ander beest. Deze bewegende beelden worden zichtbaar via een beeldscherm dat achter het behang in de muur is aangebracht. De beleving tijdens een verblijf in een wachtkamer is hierdoor veraangenaamd. Dat was precies waar het Spaarne Ziekenhuis naar op zoek was. De mens centraal, ook als het gaat om wachten.

Een huis met identiteit: woonvorm voor Chinese ouderen

De zorgsector richt zich meer dan voorheen naar buiten. De toenemende nadruk op

ondernemerschap van ziekenhuizen en andere zorginstellingen brengt met zich mee dat zij zich ook steeds meer moeten presenteren. Imago en beleving worden steeds belangrijker. In eerste instantie als het gaat om de kwaliteit van de zorg, maar die is niet altijd makkelijk zichtbaar te maken voor iedereen. De omgeving waarin die zorg geboden wordt, biedt hiervoor meer mogelijkheden.

Een ook voor de zorgsector inspirerend voorbeeld hiervan is te vinden bij de Amsterdamse woningcorporatie Rochdale. Deze ontwikkelde een nieuwe soort woonvorm voor Chinese ouderen in Amsterdam Zuidoost en zocht daarbij een kunstenaar die affiniteit had met de Chinese cultuur om een bijdrage te leveren aan de inrichting. De bedoeling was dat de bewoners hun identiteit terug zouden vinden in >>

Afbeelding: Pruimenbloesem en Vogels

Afbeelding: Lotus en vissersboten
Fotograaf: Hoi Shan Mak

het gebouw. Schilder en illustrator Hoi-Shan Mak maakte verschillende afbeeldingen die in grote prints door het gebouw te vinden zijn. Ze ging hierbij uit van prominent aanwezige symboliek in Chinese teksten, gedichten en schilderijen om mensen te beschermen, te behoeden of te zegenen.

Een slakkenspoor voor dag en nacht: Villa Pardoës

De belangrijke toegevoegde waarde van kunst en vormgeving geldt niet alleen bij een losstaand of -hangend kunstwerk, maar ook bij toegepaste kunst: kunst geïntegreerd in de bestaande omgeving. Villa Pardoës is een vakantieverblijf speciaal voor kinderen met een levensbedreigende ziekte. Samen met hun familie kunnen zij hier genieten van een gratis vakantie in een van de acht thema-appartementen, zoals Sneeuwwitje, Barbie, Ridder en Space. Kunstenares Mirjam Bakker ontwierp voor Villa Pardoës een speciale

Financiering

Sinds 2006 vallen nieuwbouw en renovatie van ziekenhuizen en andere zorginstellingen niet meer onder de zogenaamde percentageregeling voor kunst, die inhield dat een half tot twee procent van de bouwkosten van overheidsgebouwen aan kunst besteed kon worden.

Met de inwerkingtreding van de Wet Toelating Zorginstellingen hebben zorginstellingen meer eigen verantwoordelijkheid en vrijheid gekregen. Het is nu aan zorginstellingen zelf om te bepalen of het bieden van een aangename verblijfsomgeving voor patiënten, bezoekers en personeel door middel van kunst een bijdrage levert aan de kwaliteit van de zorg als geheel. Veel kunstprojecten worden dan ook gefinancierd door zorginstellingen zelf, al dan niet met aanvullingen vanuit verschillende fondsen of via sponsoring van bedrijven en/of particulieren.

Om deze projecten te blijven stimuleren is er van rijkswege nog wel de mogelijkheid van cofinanciering via de SKOR (Stichting Kunst in de Openbare Ruimte). De SKOR wordt gesubsidieerd door het ministerie van OCW en is een organisatie die bijzondere kunstprojecten ontwikkelt in relatie tot de openbare ruimte. Zij begeleidt en adviseert organisaties die kunst op een publieke locatie willen realiseren en levert waar nodig financiële ondersteuning. Daarnaast is er Kunstenaars&CO: een non-profitorganisatie, mede gesubsidieerd door de ministeries van OCW en SCW, die tot doel heeft kunstenaars de mogelijkheid te geven zich op een professionele manier te ontwikkelen. Tot slot dragen ook fondsen als het Fonds voor de Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst, en het Amsterdamse Fonds voor de Kunst regelmatig bij aan kunstprojecten.

gietvloer: een slakkenspoor door het hele complex waarin dag en nacht in elkaar overlopen. Ze maakte ook de verschillende symbolen die een identiteit geven aan de verschillende appartementen.

Actieve kunst: gedichten voor zorginstellingen

Ook in verzorgingshuizen komt het geluk van bewoners meer en meer op de voorgrond. Het pensioenfonds voor Zorg en Welzijn maakte het project 'Dichter bij de zorg' mede mogelijk. Dit initiatief van Literair Zeist om poëzie binnen zorginstellingen te stimuleren is ontstaan vanuit de veronderstelling dat poëzie een belangrijke emotionele waarde kan hebben voor bewoners en medewerkers van deze instellingen. Dit gebeurt door dichters voor een periode van zes maanden aan te stellen als huisdichter. Het eindresultaat is dan een gedichtenbundel met gedichten die door bewoners zijn gemaakt. Bij een zorginstelling voor blinden en slechtzienden worden deze bundels ook in braille uitgegeven.

Afbeelding: Braille stoel
Fotograaf: Jobbert van Strien

Dat ik ziende mag worden

*Kun je me zien? vraag ik en stap
naar achter maar jij pakt mijn hand
en leidt mijn vingertoppen langs
de winkelhaak boven je slaap.*

*Een tumor, zeg je. Ik was acht,
mijn moeder merkte het. Een week
gewacht dan had ik niet geleefd.
(Procentueel het zicht, de kans.)*

*Alsof ik blind ben bied je mij
je arm. Je zegt, haak in. Je leidt
me verder dan mijn ogen reiken.*

*Het inzicht streeft het zicht voorbij.
Het is zoals je ziet, zeg jij,
een andere manier van kijken.*

Catharina Blaauwendraad

uit: Ben ik gezien

DICHTER|bij|, Zeist (2005)

Braillestoel in de wachtruimte

Dat brengt mij gelijk op een laatste voorbeeld. Als je in een wachtkamer zit, kijk je om je heen. Blinden en slechtzienden kunnen dat niet. De braillestoel van Marielle Wichards biedt uitkomst. Dit is een stoel die vertelt hoe de ruimte om je heen eruit ziet. De stoel staat al bij verschillende instellingen zoals het streekziekenhuis in Hengelo.

Je thuis voelen is geen luxe

Al deze voorbeelden laten zien dat kunst een belangrijke toegevoegde waarde heeft voor mensen die met zorg te maken krijgen of er in werken. Kunst trekt als het ware op een natuurlijke manier de aandacht waardoor mensen zich meer op hun gemak kunnen voelen. De inzet van kunst wordt soms gezien als een luxe. Maar hoe luxe is het als een patiënt, bezoeker of begeleider niet alleen goede zorg ontvangt maar zich in het ziekenhuis of de zorginstelling ook thuis voelt? Bundel als zorgsector je krachten: de beste zorg en aandacht voor de beste beleving.

Websites

www.kapteinroodnat.nl

www.mirjambakker.nl

www.hoismak.nl

www.wichards.nl

www.literairzeist.nl

www.fionadevos.navedrop.nl

Astrid van Mierlo is oprichter van Arc Cultuuradvies. Arc Cultuuradvies brengt met haar werk de kunst- en cultuursector op een professionele manier verder en ontwikkelt, adviseert en werkt mee om dit te bereiken. Het coördineren van kunstopdrachten in de publieke ruimte behoort daar ook toe.
www.arccultuuradvies.nl